

ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

RÉGÉSZETI FEJEZET

TÚRKEVE TELEPÜLÉSRENDEZÉSI TERVÉHEZ

MÓDOSÍTOTT VÁLTOZAT

KÉSZÍTETTE:

DR. CSÁNYI MARIETTA

RÉGÉSZ, ÖRÖKSÉGVÉDELMI SZAKÉRTŐ

SZOLNOK, 2016. AUGUSZTUS

e-mail: csanyi@djm.hu

Jelen örökségvédelmi hatástanulmány Túrkeve Város Önkormányzatának megbízásából, a hatályos jogszabályok figyelembe vételével történt.

TARTALOMJEGYZÉK

<i>I. MÓDSZERTANI KÉRDÉSEK</i>	4
<i>I.1. ÁLTALÁBAN</i>	4
<i>I.2. TÚRKEVE ESETÉBEN</i>	6
<i>II. ÁLTALÁNOS GEOGRÁFIAI-RÉGÉSZETI ÉRTÉKELÉS (VIZSGÁLAT I-A,B)</i> ,	8
<i>II.1. Földrajzi bevezetés és településrégészeti jellemzők</i>	8
<i>II.2. A belterület különleges földrajzi-régészeti értékelhetősége</i>	9
<i>III. A RÉGÉSZETI VÉDETTség RÉSZLETEZÉSE (VIZSGÁLAT I - F)</i>	9
<i>III.1. A Finta Múzeumban nyilvántartott belterületi lelőhelyek részletezése</i>	9
<i>III.2. A központi adatbázisban nyilvántartott lelőhelyek részletezése</i>	9
<i>IV. HATÁSELEMZÉS: A TELEPÜLÉSTERVEZÉSI KONCEPCIÓBAN SZEREPLŐ MÓDOSÍTÁSOK ÉS A RÉGÉSZETI VÉDETTség VISZONYA</i>	10
<i>V. ÖSSZEFOGLALÁS</i>	13
<i>VI. MELLÉKLETEK FELSOROLÁSA</i>	15
<i>VI.1. Magyarázat a melléletekhez</i>	15
VI.1.1.1. sz. melléklet : Táblázat a Finta Múzeumban nyilvántartott belterületi lelőhelyekről	15
VI.1.2. 2. sz. melléklet: Táblázat a Központi Adatbázisban nyilvántartott lelőhelyekről.....	15
VI.1.3. 3. sz. melléklet: Térkép	16

I. MÓDSZERTANI KÉRDÉSEK

I.1. ÁLTALÁBAN

2001. évi LXIV. törvény 85/A. § (1) írja elő. „Örökségvédelmi hatástanulmányt kell készíteni a település településfejlesztési koncepciójának kidolgozása során. Ha a településfejlesztési koncepció készítésekor nem készült, vagy a rendezés alá vont területre nincs örökségvédelmi hatástanulmány, vagy van, de az tíz évnél régebbi, akkor azt a rendezés alá vont területre el kell készíteni. Nem kell örökségvédelmi hatástanulmányt készíteni, ha az Étv. 8. § (2) bekezdése szerinti véleményezési eljárásban az illetékes államigazgatási szerv véleménye szerint a rendezés alá vont terület örökségvédelmi szempontból nem érintett.

(2) Az örökségvédelmi hatástanulmányban megfogalmazott értékvédelmi terv szerint kell meghatározni az örökségvédelemmel érintett területekre vonatkozó településfejlesztési és településrendezési eszközöket.

(3) A hatóság örökségvédelmi hatástanulmány készítését írhatja elő jogszabályban meghatározott esetekben.”

Ha a fenti törvényt, a törvény szellemének megfelelően, a régészeti örökség védelmében értelmezzük, akkor a legfontosabbnak azt tarthatjuk, ha a tervezett települési módosítások, építkezések, beruházások, tekintettel a lelőhelyek ex lege védettségére, lehetőleg nem érintik a régészeti lelőhelyeket (Kötv. 2001. évi LXIV. törvény „19. § (1) A földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal - beleértve az ásványi vagyon kitermelését is - (a továbbiakban: fejlesztések, beruházások) a régészeti lelőhelyeket kormányrendeletben meghatározott esetekben és módon el kell kerülni.

(2) A régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el. Amennyiben a feltáráson előkerülő régészeti leletek a helyszínen nem őrizhetők meg, azokat kormányrendeletben meghatározottak szerint kell elhelyezni.”)

Tájékoztató adatok:

A beruházással kapcsolatos régészeti feladatok tekintetében az örökségvédelmi szakhatóság állásfoglalása a mérvadó. (393/2012. (XII. 20.) Korm. Rendelet a régészeti örökség és a műemléki érték védelmével kapcsolatos szabályokról 2. § (1)1 A Kormány Kötv.-ben, e rendeletben, valamint más jogszabályokban meghatározott, a régészeti örökség és a műemléki érték védelmével (a továbbiakban: örökségvédelem) kapcsolatos hatósági feladatok ellátására

a) első fokú örökségvédelmi hatóságként az 1. mellékletben felsorolt illetékes járási (fővárosi kerületi) hivatal építésügyi és örökségvédelmi hivatalát (a továbbiakban: járási építésügyi és örökségvédelmi hivatal) az 1. mellékletben meghatározott illetékességi területtel... jelöli ki.”
Túrkeve esetében: Járási Építésügyi és Örökségvédelmi Hatóság, Jász-Nagykun-Szolnok megyei illetékességi területtel –továbbiakban: Hivatal)

Külön jogszabály vonatkozik a nagyberuházásokra.

A tervezett beruházások tekintetében a beruházónak nyilatkoznia kell arról, hogy azok nagyberuházásnak minősülnek-e.

„20. Nagyberuházás: az alábbi, földmunkával járó beruházás:

a) a bruttó 500 millió forintos értékhatárt meghaladó teljes bekerülési költségű beruházás,

b) a Kormány által rendeletben nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű üggyé nyilvánított beruházás,

- c) a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. által kezelt beruházás,
- d) a védmű-, töltés- és a 2500 hektár alapterületet meghaladó árapasztótározó-építés, vagy
- e) azon közérdekű célú beruházás, amelynek megvalósítása érdekében a kisajátításról szóló törvény szerint kisajátítást végeztek.”

23/C. §3(1) Nagyberuházás esetén előzetes régészeti dokumentációt kell készíteni.

(2) Előzetes régészeti dokumentációnak minősül az öt évnél nem régebbi örökségvédelmi hatástanulmány, ha a tartalmát és az elkészítéséhez alkalmazott módszereket tekintve megfelel az előzetes régészeti dokumentáció fogalmi feltételeinek, és alkalmas az elvégzendő régészeti feladatellátás módjának, valamint idő- és költségvonzatának meghatározására.

(3) Az előzetes régészeti dokumentációt a beruházóval kötött írásbeli szerződés alapján a Hivatal készíti el.

(4) Az előzetes régészeti dokumentáció adattartalmának meghatározásához a Hivatal megkeresésére a gyűjtőterületén érintett múzeum köteles a szakmai adatbázisában szereplő adatot ingyenesen, teljességi nyilatkozattal nyolc napon belül a Hivatal rendelkezésére bocsátani.

(5) Az előzetes régészeti dokumentáció készítése során - a jogszabályban meghatározott kivételekkel - próbafeltárást kell végezni, amely nem a megelőző feltárás része.

(6) A Hivatal az előzetes régészeti dokumentáció keretében végzett régészeti feladatellátás jogszabályban meghatározottak szerinti elvégzésébe más feltárással jogosult intézményt, és - kizárólag alvállalkozóként - akkreditált szervezetet vonhat be.”

Egyéb esetekben előzetes régészeti dokumentáció készíthető különösen a földterület-kiválasztás során, a hatósági engedélyezési eljárásokat megelőzően. Kormányrendelet előzetes régészeti dokumentáció készítését kötelezővé teheti. 2) Az előzetes régészeti dokumentáció - ha kormányrendelet eltérően nem rendelkezik - nem pótolja a 22. § (2) bekezdése szerinti próbafeltárást. (3) Az előzetes régészeti dokumentáció elkészítéséhez szükséges régészeti feltárások költségei - nemzetgazdasági szempontból indokolt esetekben - a központi költségvetésből fedezhetőek.”)

Fontos tudnivaló: A terepbejárással, próbaátással vagy szakfelügyelettel ill. az előzetes régészeti dokumentáció elkészítésével nem zárulnak le okvetlenül a régészeti tennivalók. E munkák a felderítést célozzák, azok eredményétől függően további régészeti kutatásokra, azaz megelőző feltárással is szükség lehet.

Tekintve azonban, hogy a településfejlesztés állandó és soha le nem záruló folyamat, szükséges a fejlesztésekkel egyelőre nem érintett területeken is az adott településre vonatkozóan valamennyi, a múzeumi adattárakban, esetleg helytörténeti gyűjteményekben, szakirodalomban, levéltárakban fellelhető vagy helyi lakosok közléseiből nyert információk alapján megismert és valamilyen módon nyilvántartott régészeti lelőhelyek számba vétele.

*A minél teljesebb településrégészeti rekonstrukció azért kulcsfontosságú, mert az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti fejezetének éppúgy célja a leletek - lelőhelyek megmentése, védelme, mint a beruházások elősegítése azzal, hogy **felhívja a figyelmet a lelőhelyekre, a feltárással járó költségekre (melyek A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. Törvény értelmében a beruházót terhelik), a feltárások időtartamára, a feltétlenül kikerülendő, szigorúan védett helyekre, hogy — lehetőség szerint — csak elvétve fordulhasson elő, hogy a már folyó kivitelezési munkálatokat kelljen felfüggeszteni a nem várt leletek előkerülése miatt.***

1.2. TÚRKEVE ESETÉBEN

A régészeti védetség Túrkeven előforduló főformája, a nyilvántartott régészeti lelőhely (Kötv. 2001. évi LXIV. törvény Értelmező rendelkezések, „35. Régészeti lelőhely: földrajzilag körülhatárolható terület, amelyen a régészeti örökség elemei történeti összefüggéseikben találhatóak.”

A nyilvántartott lelőhelyek listáját a Forster Központ adatbázisa alapján vesszük sorra, Ez a lista a 2016. júniusi állapotot tükrözi. Eszerint jelenleg, Túrkeve közigazgatási területén belül 166 régészeti lelőhely, ill. a listában nem szereplő Kender-halommal kiegészítve 167 régészeti lelőhely ismert. A régészeti lelőhelyeket nem a korábban megszokott szöveges formában ismertetem, hanem olyan részletes excell táblázatban, mely a lelőhelyek régészeti korát, jellegét, helyrajzi számát, az irodalmi hivatkozásokat, ill. az adattári forrásokat is feltünteti. (1., 2. melléklet) (Némi ellentmondást jelent, hogy a Forster Központ által a túrkevei önkormányzatnak küldött összesítő térképen kevesebb lelőhely van, mint a táblázatban.)

A hatástanulmány mellékleteiből hiányzik az a telekhatárokat ábrázoló földhivatali térkép, melyen a Forster Központ által nyilvántartott, térinformatikai módszerekkel halálpontosan berajzolt, lelőhely-poligonok is szerepelnek. Az Önkormányzatnak ugyanis – megfelelő szoftver hiányában - nem állt módjában ilyen térképet rendelkezésemre bocsátani. A régészeti lelőhelyek elhelyezkedését az EOVS 1:10.000 méretarányú térkép koordinátái pontosan meghatározzák, s ez a táblázatból leolvasható.

Egy évtizeddel korábban, vagy még azelőtt, ezekről a térképekről átvilágító asztalon, manuálisan történt meg a földhivatali térképre való átrajzolás. Ez a módszer azonban óhatatlan pontatlanságokhoz vezetett. Nem egyszer előfordult például, s ezt a mai digitális világban már nem engedhetjük meg magunknak, hogy a régészeti lelőhely a térképen nem arra a helyrajzi számú területre került, melyen a valóságban található.

A régészeti védetség fenti, törvényben definiált főformájába tartozó területek Túrkeven a beruházóra háruló kötelezettségek szempontjából két kategóriába sorolhatók.

Nyilvántartott lelőhelyek:

1. A feltétlenül kikerülendő lelőhelyek: a halmok (településdombok és/vagy temetkezési helyek) (A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény alapján természetvédelem alatt is állnak), esetleg a középkori templomhelyek és más kiemelt jelentőségű, védett lelőhelyek.

A halmokkal kapcsolatban fontos tudnivaló, hogy nem csupán magának a halomnak a bolygatása tilos, hanem 30 méteres körzetén belül minden talajmózgással járó munka.

2. Megelőző feltárással kötelezett régészeti lelőhelyek. A többi nyilvántartott lelőhely, amennyiben a beruházást másutt nem lehet megvalósítani.

(Mivel a város teljes közigazgatási területén meglehetősen jó a régészeti kutatottság, valamint a lelőhelyek nagy száma miatt is, nem tüntettünk fel régészeti érdekű területet. Ez a tény azonban nem jelenti azt, hogy ilyenek nincsenek. Ezért tartom szükségesnek az alábbi ismertetést.

Idézett törvény, 7. § 29. Régészeti érdekű terület: valamennyi terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető.) a beruházóra nézve más jogi kötelezettséggel járhat, mint a nyilvántartott lelőhelyek. E kötelezettségeket a Hivatal határozza meg.)

Egyedi esetekben felállíthatunk további alkategóriákat — javaslatunk, tanácsaink vagy éppen sajátos helyi körülmények alapján. Ilyen lehet pl. olyan lelőhely, mely nagyon intenzívnek mutatkozik már a felszíni megfigyelések alapján is, s ezért feltárása igen költséges és időigényes lenne. A beruházás nem tilos e helyeken, csupán nem javasolt. Ez a figyelmeztetés a táblázat negyedik oszlopában szerepel. Túrkeve területén 7 ilyen lelőhelyet ismerünk.

Egy-egy terület régészeti lelőhelyeinek gyakorisága, azaz *a régmúlt idők településsűrűsége a földrajzi környezet teremtette életfeltételek függvénye*. Az ismert, múzeumokban, közgyűjteményekben *nyilvántartott lelőhelyek száma* azonban mindenkor *a vidék kutatótságán múlik*.

Túrkeve településrégészeti képét meglehetősen jól ismerjük. Területén több helyen folytak régészeti ásatások (Móric, Terehalom, CsudaBala, Csatorna-part), melyek egy-egy kis mikrorégió multjának megismerését célozták. Ha azonban a város évezredekre visszanyúló történelméről átfogó képet szeretnénk kapni, a felszíni gyűjtéseket, megfigyeléseket kell segítségül hívni. Az 1992-ben megjelent várostörténeti monográfia megírásához is terepbejárásokkal (1986-87-ben) gyűjtöttünk anyagot és térképeztük fel a lelőhelyeket. Nem módszeres, dűlőről dűlőre végzett terepbejárással, hanem célirányosan azokat a területeket kerestük meg, ahol elődeink letelepedésre alkalmas helyeket találhattak, elsősorban az egykori vízfolyások árvízmentes partjait; ill. az ismert halmokat azonosítottuk. Így elmondhatjuk, hogy a város közigazgatási határán belül a régészeti lelőhelyeknek a zömét ismerjük. Kivételes helyet foglal el Túrkeve délkeleti, a Hortobágy-Berettyótól DK-re eső szöglete, melyet az MTA Régészeti Intézetének munkatársai Békés megye szarvasi járásának régészeti topográfiáját készítve, módszeresen átkutattak. (Ez a terület ugyanis korábban Békés megyéhez tartozott.) A kutatótságot a lelőhely-sűrűség kitűnően illusztrálja. Itt gyakorlatilag az összes, felszínen észlelhető régészeti lelőhely dokumentálásra került.¹ Ez a kép azonban még ebben a szögletben sem jelent teljességet valamennyi régészeti lelőhely tekintetében. A mélyebbre ásott objektumok (sírok, földbe mélyített házak, kutak, áldozati gödrök stb.) véletlen felszínre kerülésének vajmi kevés az esélye, ugyanígy rejtve maradhatnak lelőhelyek a sűrű növényzet, gyepek, legelők, erdei aljnövényzet vagy éppenséggel vastag száraz avar, trágyadomb, szeméttelp stb. miatt is. Az ilyen lelőhelyek csak földmunka során bukkannak elő.

Azt a tényt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy adataink az 1970-években ill. 1986-87-ben végzett terepbejárásai megfigyeléseken alapulnak. Az azóta eltelt évtized(ek) alatt a lelőhelyek állapotában változás állhatott elő, melyről nincs tudomásunk. Mindazonáltal azonban az alábbi ismertetés, a mellékelt lelőhelytérkép és táblázatok Túrkeve esetében - minthogy becsléseink szerint a lelőhelyeknek mintegy 80 %-át (ez a módszeresen és célirányosan átkutatott területekre vonatkozó átlag) tudjuk hitelt érdemlően értékelni - minden jövőbeli átalakítás, építkezés, fejlesztés, település- és területrendezés tervezésében megbízható tájékoztatásul szolgál.

A túrkevei Önkormányzattól megkaptam a tervezett fejlesztések, szám szerint 19, szöveges ismertetését, valamint 7 TOP projektről készült táblázatot; mindkét dokumentum helyrajzi számmal ellátva. Valamennyi, a felszín bolygatásával járó fejlesztést megvizsgáltam a lelőhelyek veszélyeztetése szempontjából.

¹ Jankovich B. Dénes – Makkay János - Szőke Béla Miklós: Gyoma 4/19. Magyarország Régészeti Topográfiája 8 (Akadémia Kiadó, Budapest, 1989). Békés megye régészeti topográfiája. A szarvasi járás, IV/2

II. ÁLTALÁNOS GEOGRÁFIAI-RÉGÉSZETI ÉRTÉKELÉS (VIZSGÁLAT 1-A,B)²,

II.1. Földrajzi bevezetés és településrégészeti jellemzők

Túrkeve a Közép-Tisza-vidék keleti részén, két, egymástól elütő természeti-földrajzi terület határán fekszik. Nyugati határrészei a Tiszától kelet felé nyúló löszös hátság, keleti külterületei pedig a Nagy-Sárréthez kapcsolódnak. Maga a város is a löszös hátságra települt, félszigetszerűen benyúlva a Berettyó-járta vidékbe, tengerszint feletti magassága átlagosan 85-86 m.³

Bizonyára nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy nemcsak a kutatottságon múlik, hogy Túrkeve határának éppen az a bizonyos, Nagy-Sárréthez tartozó délkeleti része a leggazdagabb régészeti lelőhelyekben. A folyószabályozások és ármentesítések előtti évezredekben a lassú folyású Berettyó bebarangolta a Nagy-Sárrét alacsony térségeit, tavaszról tavaszra minden áradáskor lerakta termékeny hordalékát, majd számtalan ágra szakadva, újabb és újabb medreket alakított ki. Ezeknek az azóta már réges-régen kiszáradt erecskéknak a mentén, a gazdag élővilágú vizek partjain nagyon sok letelepedésre alkalmas helyet találtak az újkőkortól a magyarság megtelepedéséig eltelt 6-7000 évben. A szó szoros értelmében "véiglakták e partokat", s ha ránézünk a településnek e legjobban átkutatott térképére, a lelőhelyek szinte egymásba érő láncolata pontosan kirajzolja az egykori vízfolyások vonalát. A felszínen észlelhető lelőhelyek szinte kivétel nélkül településeket jeleznek, hiszen a felszínközeli objektumokban lévő leletek egy részét a szántóföldi művelés rendszeresen napvilágra hozza.

A terület történetében a Kr.e. VI/V. évezred fordulója hozott gyökeres változást. Megjelent a színen az ember. Olyan népcsoportok érkeztek távoli, déli-délkeleti tájakról, melyek meghonosították az élelemtermelő életmódot, meghódították ezt az ember-nemjárta ösvadont és a mocsarak, árvizek, termékeny talajok nyújtotta előnyöket kihasználva, virágzó földművelést, állattartást és halászatot teremtettek. Ez az újkőkori Körös kultúra, melynek képviselőivel megindul a vidék benépesülése, hogy ezután többé soha ne váljon lakatlanná. Magyar őseink honfoglalásáig számtalan népcsoport váltotta egymást a Kárpát-medencében, s ebben Túrkeve határa sem kivétel. A vaskori kimmerek és szkíták megjelenéséig (Kr.e. 800-600 táján), akikről görög történetírók már tudósítanak, sem a nyelvüket, sem a nevüket nem ismerjük. A tárgyi emlékeik, anyagi kultúrájuk a névjegyük, mely ittlétükről tanúskodik.⁴

A mai magyar Túrkeve előzménye minden bizonnyal a város területén keresendő. Írott forrásokban először 1261-ben szerepel Keveegyház néven. Határában még 10 faluról tudunk írott forrásokból, helynevekből, határrészekből. Ezek többsége Árpád-kori eredetű. (Keveegyháza, Nácsaegyháza, Túrkeddi, Póhamara, Hímeseegyháza, Túrpásztó, Móric, Nagy-Kaba, Kis-Kaba, Nagytelek)⁵

² 12. melléklet a 39/2015. (III. 11.) Korm. rendelethez

³ Tóth Albert: Túrkeve természeti viszonyai. In: Túrkeve földje és népe I. Szerk.: Örsi Julianna, Túrkeve 1992. 169-195. 169.

⁴ Csányi Marietta: Túrkeve honfoglalás előtti története. In: Túrkeve földje és népe I. Szerk.: Örsi Julianna, Túrkeve 1992. 7-47.

⁵ Pálóczi Horváth András: Túrkeve története a honfoglalástól a törökidők végéig. In: Túrkeve földje és népe I. Szerk.: Örsi Julianna, Túrkeve 1992. 49-112. 49-54.

II.2. A belterület különleges földrajzi-régészeti értékelhetősége

E tanulmányok célkitűzését figyelembe véve, a belterület, azaz jelen esetben maga a város, speciális vagy még inkább, ellentmondásos területnek tekinthető. Minden település, így Túrkeve is, előreláthatólag a legtöbb fejlesztést, beruházást a belterületen kívánja megvalósítani: itt épülnek a házak, üzletek, létesülnek parkok, szabadidő központok, falusi turizmust szolgáló változtatások stb.— minden, mely a lakosság érdekeit szolgálja. *A település központja, majd a köré csoportosuló épületek sora, az alapító ősök bölcsességének köszönhetően, az esetek többségében, a földrajzilag legoptimálisabb területet foglalja el.* Feltételezhetjük tehát, hogy a mai településen, az álló házak alatt-között őskori, ókori, népvándorlás kori, középkori lelőhelyek bújnak meg, melyeket éppen a beépítettség miatt nem tudunk feltérképezni, s csak földmunka során véletlenül kerülhetnek felszínre. Mindezek folytán az a furcsa helyzet áll elő, hogy a múzeumi nyilvántartások alapján éppen a letelepedésre mindenkor legalkalmasabb terület tűnik lelőhelymentes vagy régészeti ritkán lakott övezetnek. A valóságban azonban a belterületen minden “kapavágásnál” számítani kell leletek előkerülésére, ezért itt fokozott figyelem szükséges.

III. A RÉGÉSZETI VÉDETTSÉG RÉSZLETEZÉSE (VIZSGÁLAT 1 - F⁶)

III.1. A Finta Múzeumban nyilvántartott belterületi lelőhelyek részletezése

Hogy a fenti, II.2. fejezetben leírt érvelés nem csupán spekuláció, mi sem bizonyítja jobban, mint az a 12 belterületi lelőhely, ahonnan az elmúlt évtizedekben néhány lelet került a Finta Múzeumba, s erről adattári, ill. leltárkönyvi feljegyzések tanúskodnak. Pontos utca-házzám meghatározással szerepelnek a lelőhelyek, az adatok mégis hiányosak: nincs EOVS koordináta, KÖH azonosító, hrsz. Éppen a felsorolt hiányosságok miatt e lelőhelyeket római számmal jelöltük, nem pedig besorolva az adatbázis arab számokkal megkülönböztetett listájába. A hiányzó adatokat utólag, GPS-szel felszerelve ma már játszva meg lehet állapítani. (1. melléklet: Túrkeve belterületi lelőhelyei)

III.2. A központi adatbázisban nyilvántartott lelőhelyek részletezése

A lelőhelyek leírása, adatai nem itt, a szöveges részben, hanem a mellékelt táblázatban található. (2. melléklet: Túrkeve régészeti lelőhelyei; 3. melléklet: Összesítő térkép Túrkeve régészeti lelőhelyeiről)

A dűlőneveket vagy a térképekről vagy helyi adatközlőktől vettük át, bár ismert tapasztalat, hogy a szájhagyomány útján számon tartott földrajzi nevek gyakran változnak, áthelyeződnek egyik határrészről a másikra, vagy elfelejtődnek

⁶ 12. melléklet a 39/2015. (III. 11.) Korm. rendelethez

IV. HATÁSELEMZÉS: A TELEPÜLÉSTERVEZÉSI KONCEPCIÓBAN SZEREPLŐ MÓDOSÍTÁSOK ÉS A RÉGÉSZETI VÉDETTség VISZONYA

„Túrkeve Város Integrált településfejlesztési stratégia” a címe a várostól kapott anyagnak, mely 19 fejlesztést tartalmaz. Elsősorban a célkitűzéseket fogalmazza meg, melyből nem derül ki igazán, hogy mennyiben jár majd együtt a beruházás a felszín bolygatásával. A továbbiakban sorra vesszük ezeket

1. Nagykunsági templomok útján – kulturális turisztikai desztináció (TOP-1.2-1-15)

Megvalósulási helyszín Kossuth Lajos u. 1. Hrsz.: 178 Az ismertetésből nem derül ki egyértelműen, hogy mennyire jár majd együtt a földfelszín bolygatásával, valószínűleg sor kerül majd rá.

*Nyilvántartott régészeti lelőhelyet nem érint, de a II.2. fejezetben megfogalmazott, a belterületre vonatkozó megállapítások érvényesek e helyekre is, tehát régészeti érdekű területként kezelendők, a földmunkák során fokozott óvatossággal és odafigyeléssel. A **Hivatal állásfoglalása alapján.***

2. A Túrkevei Óvoda Igazgatóság infrastrukturális fejlesztése és új eszközeinek beszerzése (TOP-1.4.1-15)

Megvalósulási helyszín: Vass utca 8. Hrsz.: 2112. A fejlesztés - jellege alapján - nyilvánvalóan nem veszélyeztet régészeti lelőhelyet.

3. Egészségügyi alapellátások fejlesztése Túrkevéen (TOP-1.1.1-15)

Megvalósulási helyszín: Széchenyi utca 27. Hrsz.:61. A fejlesztés - jellege alapján - nyilvánvalóan nem veszélyeztet régészeti lelőhelyet.

4. Városi közterületek rehabilitációja Túrkevéen (TOP-2.1.2-15)

Megvalósulási helyszín: Petőfi tér, Setét Mihály utca, Liget-Piactér, Madarász házaspár utca. Hrsz.: 1/19; 13/1; 13/3; 7/4; 179/1; 180/1; 180/2.; 3538/1; 3539/18; 3556/1; 3706/7 . A fejlesztés minden bizonnyal a felszín bolygatásával jár majd.

Régészeti lelőhely nincs nyilvántartva, de a II.2. fejezetben megfogalmazott, a belterületre vonatkozó megállapítások érvényesek e helyekre is, tehát régészeti érdekű területként kezelendők a földmunkák során, fokozott óvatossággal és odafigyeléssel. A Hivatal állásfoglalása alapján.

5. Túrkeve város belterületi csapadékvíz hálózat befogadójának rehabilitációja és a Holt-Berettyó revitalizációjának előkészítése

Megvalósulási helyszín: Holt Berettyó belterületi szakasza. Hrsz.: 606; 607; 608; 1764/2; 609;2399; 2400; 2402; 2416/1; 2453; 3556/1; 3556/2; 3556/3; 3613; 3617; 3618; 0170/1; 0170/2; 0170/4; 0170/5; 0170/7; 0170/8; 0457/1; 0457/2. Ebből a leírásból nem derül ki, hogy a munkálatok csak a medret vagy annak partját is érintik-e. Figyelembe kell venni, hogy a mai Holt-Berettyó egykor az eredeti, élő Berettyó folyója, melynek a partja bizonyára vonzó lehetett a telephelyet kereső ősök számára.

Nyilvántartott régészeti lelőhelyet tehát nem ismerünk ugyan, de a víz-közelség, valamint a II.2. fejezetben megfogalmazott, a belterületre vonatkozó megállapítások érvényesek e

helyekre is, tehát régészeti érdekű területként kezelendők, a földmunkák során fokozott óvatossággal és odafigyeléssel. A Hivatal állásfoglalása alapján.

6. Önkormányzati épületek energetikai korszerűsítése Túrkeve városában I. ütem (TOP-3.2.1-15.

Megvalósulási helyszín: Petőfi tér 6. Hrsz.: 14; 17; 18. A fejlesztés - jellege alapján - nyilvánvalóan nem veszélyeztet régészeti lelőhelyet.

7. Önkormányzati épületek energetikai korszerűsítése Túrkeve városában II. ütem (TOP-3.2.1-15.

Megvalósulási helyszín: Túrkevei Petőfi Sándor Általános Iskola Kossuth Lajos utcai Telephelye. Kossuth Lajos utca 33. Hrsz.: 134. A fejlesztés - jellege alapján - nyilvánvalóan nem veszélyeztet régészeti lelőhelyet.

8. Horgászparadicsom, csónakház létesítése, természeti sétány ökoturisztikai látogató helyként való kialakítása (Kiemelt kormányprojekt)

Megvalósulási helyszín: Holt- Berettyó töltése és töltés melletti zöld terület. Hrsz.: 3617; 3618; 3613; 3644. A beruházás a felszín bolygatásával járó fejlesztés. Figyelembe kell venni, hogy a mai Holt-Berettyó egykor az eredeti, élő Berettyó folyója, melynek a partja bizonyára vonzó lehetett a telephelyet kereső ősök számára.

Bár nyilvántartott régészeti lelőhelyet egyelőre nem ismerünk ugyan a helyszínen, de a víz-közelség, valamint a II.2. fejezetben megfogalmazott, a belterületre vonatkozó megállapítások érvényesek e helyekre is, tehát régészeti érdekű területként kezelendők, a földmunkák során fokozott óvatossággal és odafigyeléssel. A Hivatal állásfoglalása alapján.

9. Sport- és rekreációs funkciók telepítése, bővítése és megerősítése a Túrkevei Gyógy- és Élmenyfürdőhöz kapcsolódóan (magas színvonalú edzőtábor funkció kialakítása)

Megvalósulási helyszín: Túrkevei Gyógy-és Élmenyfürdő környezete. Hrsz.: 3641/1; 3633/4; 3628/1. Nagyrészt a felszín bolygatásával járó fejlesztések, tehát érinthetik a régészeti lelőhelyeket.

A Finta Múzeumban őrzött bronzkori bronzlándzsa (1. melléklet, I. lelőhely) lelőhelye a termálfürdő közelebről nem meghatározható területére esik. Előkerülése mindenképpen arra utal, hogy itt régészeti lelőhely várható a felszín alatt. Ha az előzetes leletfelderítés a beépítettség vagy a felszín fedettsége miatt nem vezethet eredményre, próbaásatást vagy a földmunkákat kísérő szakfelügyeletet javasoljuk. A beruházás során azonban a Hivatal állásfoglalása alapján kell eljárni.

10. A városi sporttelep és környezetének fejlesztése, műfüves pálya kialakítása, „sportpark” kialakítása

Megvalósulási helyszín: városi sporttelep. Hrsz.: 1329; 1347. A felszín bolygatásával járó fejlesztés.

Régészeti lelőhely nincs nyilvántartva, de a II.2. fejezetben megfogalmazott, a belterületre vonatkozó megállapítások érvényesek e helyekre is, tehát régészeti érdekű területként kezelendők a földmunkák során, fokozott óvatossággal és odafigyeléssel. A Hivatal állásfoglalása alapján.

11. Berettyó- Körös Többcélú Társulással közösen megvalósítandó pályázatok

A fejlesztési szándék elsősorban szellemi erőfeszítést igényel, jellegénél fogva tehát nem veszélyeztet régészeti lelőhelyeket, ezért nem is köthető konkrét helyszínekhez.

12. Petőfi Sándor Általános Iskola tekintetében a nevelés-oktatás feltételeinek javítása

Megvalósulási helyszín: Petőfi tér 6. és Kossuth utca 33. Hrsz.: 14, 17, 18 és 134. A három telephelyen működő iskola felújítása építészeti beavatkozást is kíván, tehát érinthet felszín alatt megbújó régészeti lelőhelyet.

A Kossuth utcából ismert régészeti lelőhely, bár nem az iskola közvetlen közeléből. (1. melléklet, XI. lelőhely.) A régészeti lelőhely kiterjedésére azonban nincs adat. A II.2. fejezetben megfogalmazott, a belterületre vonatkozó megállapítások érvényesek e helyekre is, tehát régészeti érdekű területként kezelendők a földmunkák során, fokozott óvatossággal és odafigyeléssel. A Hivatal állásfoglalása alapján.

13. Volt „Oroszlán” fogadó épületének civil házként való üzemeltetése

Megvalósulási helyszín: a Petőfi teret DNY-ról lezáró épület. Hrsz.: 15. A fejlesztés előreláthatólag nem érint régészeti lelőhelyet.

14. A történelmi városközpont további rehabilitációja II. ütem (Széchenyi és Kossuth u. hiányzó szakaszainak járdafelújítása,

Megvalósulási helyszín: az említett utcák. Hrsz.: 151/1; 48; 19; 3456; 3305; 2043; 13/1. A felszín bolygatásával járó beruházás.

Régészeti lelőhelyet érinthet. Annál is inkább, mivel mind a Kossuth mind a Széchenyi utcából ismerünk régészeti lelőhelyet (1. melléklet V., VI, XI. lelőhely) A II.2. fejezetben megfogalmazott, a belterületre vonatkozó megállapítások érvényesek e helyekre is, tehát régészeti érdekű területként kezelendők a földmunkák során, fokozott óvatossággal és odafigyeléssel. A Hivatal állásfoglalása alapján.

15. Napenergia hasznosítás (megújuló energiaforrások arányának növelése

Hrsz.:14, 17, 18, 134; 15; 33; 36; 61; 126; 620; 762; 1179; 2112; 2179; 3640.... stb. A fejlesztés – jellegénél fogva - nem veszélyeztet régészeti lelőhelyet.

16. Damjanich és Ecsegi úti Szociális Otthon felújítása

Megvalósulási helyszín: a projekt nevében szereplő épületek. Hrsz.: 620; 762. Részben a felszín bolygatásával is járhat.

A II.2. fejezetben megfogalmazott, a belterületre vonatkozó megállapítások érvényesek e helyekre is, tehát régészeti érdekű területként kezelendők az esetleges földmunkák során, fokozott óvatossággal és odafigyeléssel. A Hivatal állásfoglalása alapján.

17. Megújuló energiával (napelem) hajtott szivattyú és szivornya telepítése a Hortobágy – Berettyó főcsatornán. (Belvíz és Holt-Berettyó rehabilitáció

Megvalósulási helyszín: Túrkeve külterület. Hrsz.: 0184. Jelentős földmunkával járó beruházás.

Nyilvántartott régészeti lelőhelyet nem ismerünk, de mivel vízfolyás menti helyszínről van szó, régészeti lelőhely előfordulása valószínű. A munkálatok során a Hivatal állásfoglalása alapján kell eljárni.

18.A szélsőséges (árvíz-, belvíz és aszály) időjárás, klímaváltozás jegyében történő környezeti programok megvalósítása

Megvalósulási helyszín: Túrkeve belterületi záportározó. Hrsz.: Északi területen: 1352; 1350; 1345; 1343; 1332; és a Déli területen: 3044. Felszín bolygatásával is járó beruházás.

Nyilvántartott régészeti lelőhelyet nem ismerünk a helyszíneken. A II.2. fejezetben megfogalmazott, a belterületre vonatkozó megállapítások érvényesek e helyekre is, tehát régészeti érdekű területként kezelendők az esetleges földmunkák során, fokozott óvatossággal és odafigyeléssel. A Hivatal állásfoglalása alapján.

19. Minőségi szálláshelyek létrehozása a Túrkevei Gyógy - és Élményfürdő szuprastruktúrája erősítése érdekében

Megvalósulási helyszín: Gyógyfürdő környezete. Hrsz.: 3641/1. Építkezéssel, földmunkával, tehát a felszín bolygatásával járó beruházás.

A Finta Múzeumban őrzött bronzkori bronzláncza (1. melléklet, I. lelőhely) lelőhelye a termálfürdő közelebről nem meghatározható területére esik. Előkerülése mindenképpen arra utal, hogy itt ill. a fürdő közelében régészeti lelőhely várható a felszín alatt. Ha az előzetes leletfelderítés a beépítettség vagy a felszín fedettsége miatt nem vezethet eredményre, próbaásatást vagy a földmunkákat kísérő szakfelügyeletet javasoljuk. A beruházás során azonban a Hivatal állásfoglalása alapján kell eljárni.

V. ÖSSZEFOGLALÁS

A lelőhelyek számba vétele után jól látható, hogy a külterületekkel együtt 23652 hektár alapterületű Túrkeve városa és környéke, különösen a Nagy-Sárrét vízjárta vidéke igen gazdag régészeti lelőhelyekben. Bizonyos helyeket időről időre, újra meg újra felfedeztek elődeink, így a beruházások szempontjából a lelet- és lelőhelyszegényebb löszös hátat lenne célszerű előnyben részesíteni. (Érdekes módon ezen a területen a halmok is sokkal ritkábbak.) Természetesen a leletmentességet garantálni ott sem lehet.

A 167 régészeti lelőhely közül **41 a szigorúan védett kunhalmok** közé tartozik, mindennemű bolygatásuk tilos. 7 esetben nem javasoljuk a beruházást a lelőhelyek intenzitása miatt: 6., 8., 29., 31., 96., 97., 132. lelőhelyek. (L. a Módszertani kérdések fejezetben.)

A legtöbb lelőhely az átlagos csoportba tartozik, melyeknél **a Hivatal állásfoglalása alapján** megelőző feltárást vagy próbaásatást követően esetleg régészeti szakfelügyelet mellett lehet szó beruházásról.

Az Ördög-árka Túrkeve régészeti érdekessége. (104-116. lelőhely) Az ugyanis nem más, mint római ösztönzésre a szarmaták által hatalmas földmunkával kialakított védelmi vonal. Egy kis részlete itt látható Túrkevén.

A IV. fejezetben vettük sorra a jelen, településfejlesztési stratégiában szereplő fejlesztéseket. A 19 beruházás közül 12 projekt járhat földmunkával, tehát a régészeti lelőhelyek veszélyeztetésével.

- Nagykunsági templomok útján – kulturális turisztikai desztináció (TOP-1.2-1-15)
- 4. Városi közterületek rehabilitációja Túrkevén (TOP-2.1.2-15)
- 5. Túrkeve város belterületi csapadékvíz hálózat befogadójának rehabilitációja és a Holt-Berettyó revitalizációjának előkészítése
- 8. Horgásparadicsom, csónakház létesítése, természeti sétány ökoturisztikai látogató helyként való kialakítása (Kiemelt kormányprojekt)

- 9. Sport- és rekreációs funkciók telepítése, bővítése és megerősítése a Túrkevei Gyógy- és Élmenyfürdőhöz kapcsolódóan (magas színvonalú edzőtábor funkció kialakítása)
- 10. A városi sporttelep és környezetének fejlesztése, műfüves pálya kialakítása, „sportpark” kialakítása
- 12. Petőfi Sándor Általános Iskola tekintetében a nevelés-oktatás feltételeinek javítása
- 14. A történelmi városközpont további rehabilitációja II. ütem (Széchenyi és Kossuth u. hiányzó szakaszainak járdafelújítása,
- 16. Damjanich és Ecsegi úti Szociális Otthon felújítása
- 17. Megújuló energiával (napelem) hajtott szivattyú és szivornya telepítése a Hortobágy – Berettyó főcsatornán. (Belvíz és Holt-Berettyó rehabilitáció
- 18. A szélsőséges (árvíz-, belvíz és aszály) időjárás, klímaváltozás jegyében történő környezeti programok megvalósítása
- 19. Minőségi szálláshelyek létrehozása a Túrkevei Gyógy - és Élmenyfürdő szuprastruktúrája erősítése érdekében

A fejlesztések egy kivételtől eltekintve a belterületre esnek. A hatástanulmányban többször hangsúlyoztuk, hogy a belterület egésze régészeti érdekű területnek tekintendő. Konkrét példaként említhetjük a 9. (1. melléklet I. lelőhely), 12. (1. melléklet, XI. lelőhely.), 14. (1. melléklet V., VI, XI. lelőhely), 19. (1. melléklet, I. lelőhely) projekteket, melyek az ismert belterületi lelőhelyek közelébe esnek.

Az 5. számú projekt részben a külterületre nyúlik. Közvetlen víz-közelsége régészeti lelőhelyet valószínűsít.

Védettségük miatt fejlesztések semmiképpen sem érinthetnek a halomokat, de jelen módosításban ilyen beruházások nem szerepelnek.

Végezetül felhívjuk a figyelmet arra, hogy - a régészeti lelőhelyekre vonatkozóan - az örökségvédelmi hatástanulmány a címlapon feltüntetett időpontban érvényes állapotot tükrözi. A régészeti kutatások a megye területén továbbra sem állnak meg, a fenti településrégészeti kép ezért módosulhat, azaz a lelőhely-szám növekedése várható.

Szolnok, 2016. augusztus 31.

Dr. Csányi Marietta
régész

Rövidítések:

RégAd = Régészeti Adattár
KÖH = Kulturális Örökségvédelmi Hivatal
Ltsz.: leltári szám
Kötv.: Kulturális örökségvédelmi törvény

VI. MELLÉKLETEK FELSOROLÁSA

VI.1. Magyarázat a mellékletekhez

VI.1.1.1. sz. melléklet : Táblázat a Finta Múzeumban nyilvántartott belterületi lelőhelyekről

- Az első oszlopban a lelőhelyek sorszáma szerepel
- A második oszlopban az utcanév vagy közterület neve
- A harmadik oszlopban a lelőhely jellege, kora (Pl.: Szórványlelet, Temető, Sír stb.)
- A negyedik oszlopban a szükséges ill. javasolt intézkedés (Minden sorban „A Hivatal előírása szerint” meeghatározás szerepel)
- Az ötödiktől a nyolcadik oszlopig az egyes sorok – adatok hiányában – üresek.
- A kilencedik oszlopban a védettség foka (Minden sorban az „Általános” szó szerepel) A tizedik oszlopban az irodalmi, adattári vagy egyéb forrás

VI.1.2. 2. sz. melléklet: Táblázat a Központi Adatbázisban nyilvántartott lelőhelyekről

- Az első oszlopban a lelőhelyek sorszáma szerepel
- A második oszlopban a dűlőnév
- A harmadik oszlopban a lelőhely jellege, kora (Pl.: telep, temető, halom stb.)
- A negyedik oszlopban a szükséges ill. javasolt intézkedés (Pl.: Feltétlenül kikerülendő, Beruházásra nem javasolt stb.)
- Az ötödik oszlopban az EOV (Egységes Országos Vetület) térképlap száma
- A hatodik oszlopban a lelőhely EOV koordinátái
- A hetedik oszlopban a KÖH azonosító száma
- A nyolcadik oszlopban a helyrajzi szám
- A kilencedik oszlopban a védettség foka (Általános, Fokozottan védett, Védett halom stb.) A kiemelt védelem vastagbetűvel szedve.
- A tizedik oszlopban az irodalmi, adattári forrás

VI.1.3. 3. sz. melléklet: Térkép

— A Forster Központ által rendelkezésre bocsátott, nagy léptékű összesítő térkép a régészeti lelőhelyekről